

De Fabriek is grijs en wanneer ik de kelderdeur open-
doe, ruik ik vogels. ‘Ik heb een afspraak vandaag om
veertien uur, ik kom voor het sollicitatiegesprek.’
Meteen voorbij de deur naar deze ondergrondse
ruimte zie ik een bordje met RECEPTIE PRINTAFDE-
LING en daaronder zit een dikke vrouw van mid-
delbare leeftijd. Ze knikt zonder me aan te kijken,
neemt de hoorn van het telefoontoestel en belt een
binnenlijn. Haar lippenstift is hier en daar afge-
schilferd. ‘De verantwoordelijke komt zo,’ zegt ze.
Onmiddellijk daarop verschijnt een man in pak met
een donkerrood, rechthoekig gezicht, ook hij van
middelbare leeftijd. Dat was een wel erg korte bin-
nenlijn. Hij heeft een envelop bij zich, met cv erop
gestempeld. Daarin zitten de documenten die ik van
tevorens heb opgestuurd: mijn curriculum vitae en
verdere informatie over mijn werkervaring. ‘Ik ben
Goto van het bijkantoor van de Printafdeling. Dank
u voor uw komst vandaag.’ ‘Ushiyama is mijn naam.
Dank u voor uw tijd.’ Zijn gezicht heeft geen glans
en zijn ogen zijn troebel. Het wit is eerder geel en de

grens met het zwart is vaag. Is hij dronken? Of zou het middenkader van de Fabriek worden gedwongen zo hard te zwoegen dat het deze gelaatskleur krijgt, levenloos en lusteloos?

Op uitnodiging van Goto ga ik de 'ontvangstkamer' binnen, die in feite deel uitmaakt van dezelfde ruimte en alleen maar is afgescheiden met een wand. Ze bevindt zich vlak naast de toegangsdeur en recht tegenover de receptie. Ik neem plaats op een met zwart leer beklede tweezitsbank en zet mijn tas van kunstleer, speciaal bestemd voor dit soort gelegenheden, tegen de bank. 'Yoshiko Ushiyama is mijn naam. Dank u voor uw tijd vandaag,' herhaal ik bijna woordelijk wat ik daarnet al heb gezegd, en dan valt het me op hoe lawaaierig deze ondergrondse ruimte is. Het zijn niet alleen pratende stemmen en telefoontoestellen, ik hoor ook onophoudelijk het geluid van machines. 'Geen dank, wees maar niet nerveus, laat me nog even uw cv bekijken terwijl we praten.' Goto legt mijn cv voor zich. 'Yoshiko Ushiyama dus. Een ongebruikelijke familienaam. Vroeger had je nog wel die schoonheidsspecialiste, Mei Ushiyama. Kent u haar?' 'Nee, die is me niet bekend, sorry.' 'Eén, twee...' telt Goto hardop. 'Dit is dus nummer zes voor u?' Sinds mijn studie aan de universiteit heb ik al bij vijf bedrijven mijn baan opgezegd. In mijn cv staat de rubriek 'opleidingen en werkervaring' dan ook helemaal vol en het bijgevoegde document met verdere informatie telt maar liefst drie A4'tjes. Als hij de begin- en einddatum van

elke baan ziet, snapt hij meteen dat ik nergens een jaar ben gebleven. Overal ben ik na een halfjaar, hooguit tien maanden opgestapt. ‘Staat u me toe even te zeggen dat ik telkens zo wel mijn, eh, redenen had.’ ‘Dan was het niet voor u bestemd. Ik doe veel van deze gesprekken en kom vaak in contact met nieuwelingen, ziet u, en werk ligt je of ligt je niet. En als het je niet ligt, houdt het op, hoezeer beide partijen ook hun best doen. Mensen als u heb je dus ook. Oké, vertelt u dan nog een keer iets over uzelf en over uw drijfveren voor deze sollicitatie.’ ‘Goed, ik heb op de universiteit literatuur gestudeerd, met als onderzoeksthema de Japanse taal, meer bepaald de taal die mensen voor communicatie gebruiken. En terwijl ik daarover leerde, kreeg ik grote belangstelling voor de talige communicatie die wordt aangewend in gedrukte media. Welke verwoordingen, welke structuren zijn bij het presenteren van een tekst voor die media het geschiktst om effect te creëren, dat boeide me vooral. Deze achtergrondkennis wil ik zeker benutten bij de productie van gedrukte media, en vandaar mijn sollicitatie. Van kleins af aan had ik al de gelegenheid producten van de Fabriek te zien in commercials, in krantenartikelen enzovoort en ik wil dan ook heel graag werken bij deze dienst, waar media worden geproduceerd die ervoor zorgen dat deze vermaarde, zowel technologisch als ethisch hoogstaande Fabriek het brede publiek aanspreekt. Hopelijk beantwoord ik hiermee uw vraag.’ ‘Oké, oké.’

Ik ben niet voor het eerst in de Fabriek. Op de basisschool brachten we hier een studiebezoek voor maatschappijleer. Onder aanvoering van een vrouw, die met haar hoedje en uniform op een stewardess leek, kregen we een rondleiding en bezichtigden we het Fabrieksmuseum. Als geschenk kreeg ik een doos met een foto van de Fabriek erop gedrukt. Daarin zaten een stoffen pennenzak, een tweekleurige balpen, een set vulpotloden en *monaka*-wafeltjes in de vorm van een encyclopedie, een auto en een poederdoos. Bij elke leerling was de vorm van de wafeltjes anders: een huis, een hoogspanningsmast, een dinosaurus, een meisjesgezicht... Toen vond ik de Fabriek echt groot. Is ze niet zo groot als Disneyland, vroeg ik me af. Ook op het punt van de vele cadeautjes was ze even indrukwekkend als Disneyland. De hele weg van de bus tot het gebouw dat we zouden bezoeken, liepen er grote mensen rond in diverse kleding – pakken, overalls, witte labjassen – en tussen hen door zag ik een opeenvolging van gebouwen; daarachter was niets zichtbaar. Ook de bergen die deze stad omringen, waren niet te zien. Zolang je in de stad was, zij het op school of in het warenhuis, werd je aan alle kanten door bergen omsloten, maar in de Fabriek werd je nergens door omsloten en had je veeleer de indruk te zijn omringd door iets wat verder weg en groter was dan bergen.

Nu ik volwassen ben, is de Fabriek een immense, uitgestrekte aanwezigheid, waar je, simpelweg door op deze plek te leven, onafgebroken de invloed van

ondergaat en die je bijgevolg niet kunt negeren. Wie al lang in deze stad woont, heeft steevast iemand in de familie die te maken heeft met de Fabriek, of met een dochteronderneming ervan, of die bij een handelspartner werkzaam is. Bedrijfswagens met het logo van de Fabriek of een dochteronderneming rijden rond in de stad, ouders die begaan zijn met de toekomst van hun kinderen vertellen hoe geweldig het is in de Fabriek te werken. Mijn ouders zeggen dat soort dingen niet, maar mijn oudere broer ging na zijn studie aan de slag bij een bedrijfje dat weliswaar in het stadscentrum ligt, een heel eind weg van het terrein van de Fabriek, maar uiteindelijk toch een dochteronderneming van de Fabriek is. Daar doet hij werk waarbij je de hele dag door een computer gebruikt. Ik heb nog nooit werk gedaan dat aan de Fabriek was gerelateerd. Dat ik in dit stadje vier keer van baan veranderde zonder er één keer mee in aanraking te komen, creëert de indruk dat ik ze heb ontweken, maar dat is niet zo. Door mijn bezoek voor maatschappijleer zou ik ze zelfs genegen moeten zijn. Wie weet was het omgekeerd en had ik onbewust het idee opgegeven dat op zo'n grote, geweldige plek een plaatsje voor mij kon zijn. En toch ben ik hier nu opnieuw in de Fabriek. De vacature, die tijdens mijn werkloosheid uit het niets voor mijn ogen verscheen, kwam onmiskenbaar van de Fabriek en het cv dat ik na lang twijfelen heb opgestuurd, ligt nu in Goto's handen. 'Hé, zus.' Mijn broer had gezegd dat ik niet meer behoefde mee te

betalen aan ons huishouden, maar hij bleek zich er nog niet bij neer te leggen dat ik niet werkte. In zijn hand had hij een vacature die kennelijk van de overheidsdienst Hello Work kwam. ‘Probeer hiervoor te gaan. In de Fabriek zoeken ze een aantal vaste mensen. Universitair niveau.’

Onvermijdelijk moet ik Goto de directe aanleiding vertellen waarom ik tot nu toe bij vijf bedrijven ben opgestapt. Elk verhaal verbloem ik enigszins, maar uiteindelijk ging het telkens om soortgelijke omstandigheden en lag de schuld bij mij. Waarschijnlijk deels ook bij de werkgever natuurlijk. Goto gooit er geregeld een reactie tussen. Meermaals zegt hij ‘hm, aha’ of ‘ahaa’ of zo. ‘Meneer Goto, het raadslid op lijn drie!’ Een andere dikke vrouw van middelbare leeftijd dan die achter de receptie, deze met glanzende lippenstift, verbindt Goto door. Houden ze sollicitatiegesprekken gewoonlijk niet in een aparte kamer, waar geen andere werknemers zijn, precies om dit soort onderbrekingen te vermijden, denk ik bij mezelf, maar Goto zegt: ‘Een ogenblikje, alstublieft,’ terwijl hij opstaat van zijn stoel en wegloopt om het telefoontje aan te nemen. Raadslid klinkt als een behoorlijk hoge titel, dus hij heeft geen keus.

‘Goed, mevrouw Ushiyama, wat dacht u van contractwerk?’ zegt Goto tegen me, wanneer hij terug is van de telefoon en weer gaat zitten. ‘De vacature die u daar nu bij u hebt, is voor vaste werknemers. Een ogenblikje, ik ga het even uitprinten.’ Ik ben eerst verbaasd, met een gevoel van: hij heeft me bedot,

of: ik had het kunnen weten, maar ergens ben ik ook wel opgelucht. Zo vlotjes gaat dit soort dingen niet. Louter dankzij een universitair diploma een vaste baan krijgen in de Fabriek, dat zou al te makkelijk zijn. Dat ik niet zo'n aantrekkelijke kandidaat ben dat ik zou worden aangeworven op het niveau van iemand met een zekere carrière, is zonneklaar, en bovendien is Goto tot nu toe erg aardig geweest. Als de interviewer aardig is, betekent dat meestal dat je niet wordt aangenomen of dat er iets aan de hand is, zo staat het geschreven in de hulpboeken voor wie werk zoekt. Plotseling verandert bijvoorbeeld de functieomschrijving van vast naar los. En ja, hier heb je het al.

‘De werkplek blijft dezelfde als bij de vaste werknemers: het bijkantoor van de Printafdeling, maar het is een ander team, het team Praktische Ondersteuning. Momenteel zoeken ze daar contractwerkers. Voor het ondersteunen van praktische zaken dus. De werkuren zijn flexibel en het werk is niet moeilijk. U bent in het verleden een paar keer van de ene baan naar de andere gegaan, nietwaar mevrouw Ushiyama? In acht genomen dat u steeds in een korte tijdspanne van werk verandert, en op basis van wat ik u verder hoor vertellen, lijkt het, wat mij betreft, passend dat u, eh, hier eerst als contractwerker begint. Het is helemaal aan het eind van deze ruimte, ik breng u er straks naartoe.’

Helemaal aan het eind, dat klinkt onheilspellend, denk ik in een eerste reactie. Zou het zo'n dienst zijn

waar uitgerangeerde mensen niets omhanden hebben? Op het formulier dat Goto heeft meegebracht, staat in sommige vakjes hetzelfde geschreven als bij de vaste werknemers, maar soms staat er ook iets anders. Vaste werknemers moeten een universitair diploma hebben, maar bij de contractwerkers is 'studieachtergrond niet van belang'. Vaste werknemers krijgen een maandloon, contractwerkers een uurloon. De vasten werken maandag tot en met vrijdag van negen uur tot halfzes (flexibele uren mogelijk), de contractwerkers drie tot zevenenhalf uur tussen negen uur en halfzes (minstens twee dagen per week, van maandag tot en met vrijdag). Hoeveel dat per maand zou worden met dit uurloon en deze werktijden, kan ik niet zo meteen uitrekenen, maar een contractwerker zal nooit meer verdienen dan een vaste werknemer. Ik voel ergens wel dat ik er bekaaid van afkom, maar denk ook: in de een of andere vorm aangenomen worden is tenminste ook een vorm van waardering. Van een sollicitatiegesprek voor een vaste aanstelling, iets duidelijk en concreets, ben ik nu terechtgekomen in een onsamenhangende uitleg voor contractwerk. Dit betekent dat Goto en ik dichterbij het te bereiken akkoord. Of ik in de Fabriek zal werken of niet, wordt vermoedelijk hier en nu beslist. Als het om een vaste aanstelling was gegaan, zou ik Goto alvast bedanken voor vandaag en naar huis terugkeren, terwijl hij, met mijn cv bij zich, intern met iemand zou overleggen en de dag daarna contact met me zou opnemen om me hun

beslissing mee te delen of me een datum te geven voor een volgend interview of een proef. Maar de vacature voor dit contractwerk vermeldt duidelijk: geen kwalificaties vereist voor sollicitatie, de uren kun je bijna die van een bijbaantje noemen en bovendien vermeldt het vakje functieomschrijving: staand werk. Dit behoeft geen uren, laat staan dagen denkwerk. Ik moet alleen beslissen of ik genoeg neem met deze voorwaarden of ze weiger. Maar ben ik wel in een positie om er geen genoeg mee te nemen? Ook al is het dan betaald per uur, ook al is het dan niet vast, ook al is het wellicht fysieke arbeid waar ik geen ervaring mee heb, dat vandaag de dag iemand tegen me zegt dat ik aan de slag mag, en dan nog in de Fabriek ook, dat is niet slecht, toch? Is het in zekere zin geen gunst? ‘Met wat voor taken zal ik concreet belast zijn?’ ‘Assistentie bij het drukwerk.’ Ik stel me daarbij dingen voor als papier uit de verpakking halen en ordenen, of lege toners vervangen.

Het werk dat me wordt toegewezen, is documenten vernietigen in een versnipperaar. Ergens achter in de ondergrondse ruimte, op een plek die Versnipperplaats heet en waar een reeks papierversnipperaars staat, zal ik de hele dag een versnipperaar bedienen als lid van de Versnipperploeg. Desgewenst kan ik dat werk zevenenhalf uur aan één stuk doen.

Er zijn zwarte vogels. Hè, kraaien? denk ik eerst, maar het lijken eerder aalscholvers. Gezien vanaf de brug is de waterkant waar ze zich bevinden een eind

weg, maar het is me wel duidelijk dat alle vogels in de richting van de Fabriek kijken, de tegenovergestelde kant van de zee. Hun veren zijn druipnat en glanzen; als je hun dunne hals vastpakte, zou je inkt op je handen krijgen, zo'n gevoel geeft het je. Even verderop is de zee al en ik vraag me af of die oever, waar de rivier al erg breed is, niet in het gebied met brak water ligt. Kunnen op zo'n plek wel aalscholvers leven? Zijn het zeevogels of riviervogels? Ik wis mijn zweet weg.

De wandeltocht rond de Fabriek, die voor de groep nieuwe werknemers deel uitmaakt van hun opleiding en tevens dient als gelegenheid tot nadere kennismaking, heeft ons op onze eerste werkdag al langs heel wat plaatsen gebracht en naar het eind van de middag toe lopen we over een enorme brug boven de grote rivier, die Zone Noord en Zone Zuid van elkaar scheidt. We naderen de zuidkant van de Fabriek, de zone die uitsteekt in zee. De brug heeft een autoweg met in beide richtingen twee rijstroken, en aan elke zijde een voetpad van ruim vijf meter breed. Tijdens het oversteken van de hele brug wordt onze groep voorbijgereden door vijf bussen, drie trucks met graafmachines in de vorm van een giraf met gebogen nek, een betonmixer, vijf voertuigen geladen met zware, mij onbekende apparatuur en nog een paar dozijn personenauto's. Ik wilde die auto's ook tellen, maar het zijn er te veel, zodat ik de tel ben kwijtgeraakt. Zowat de helft zijn identieke bedrijfswagens, grijs en met het